

УДК 821.161.2-1:355.292]:808.1-044.923

DOI: 10.31471/2304-7402-2025-22(81)-247-255

СТВОРЕННЯ ХУДОЖНЬОГО ОБРАЗУ У ПОЕЗІЇ ВЕТЕРАНІВ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: ПРИЙОМ ДЕСТРУКЦІЇ

Михайло Сеньків

Карпатський національний університет ім. Василя Стефаника

76000, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57

e-mail: mykhailo.senkiv.25@cnu.edu.ua

ЗВО «Університет Короля Данила»

76018, Івано-Франківськ, вулиця Євгена Коновальця, 35

e-mail: mykhaylo.senkiv@ukd.edu.ua

Стаття присвячена осмисленню феномену української поезії, що постала в умовах повномасштабної війни Росії проти України. Автор акцентує на появі кількох сотень видань, пов'язаних із темою війни. У цій множині особливе місце посідає поезія як форма найшвидшої та найемоційнішої рефлексії на драматичні події. Поезія в час війни постає як простір колективного досвіду, місце збереження болю, пам'яті, стоїчної витримки та духовного спротиву.

Увага дослідження зосереджена на особливому пласті воєнної поезії – творах ветеранів та військовослужбовців, які не лише були свідками, але й активними учасниками бойових дій. Їхні тексти вирізняються високим рівнем експресії, оголеністю емоцій, чесністю та відсутністю художнього пафосу. Такі поети переносять у вірші власні тілесні, психологічні та моральні травми, створюючи нову етику письма, в якій справжність, документальність і внутрішня правда стають ключовими критеріями.

Розглядаються твори таких авторів, як Максим Кривцов, Ігор Мітров, Ярина Черногуз, Павло Коробчук, Сергій Рубнікович, тексти яких порушують болісні теми втрат, смерті, посттравматичних переживань, знецінення тилом бойового досвіду.

***Ключові слова:** поезія, автори-ветерани, деструкція, голос травми, художній прийом.*

Постановка проблеми. Повномасштабне вторгнення Росії на територію України серед іншого спричинило сплеск літератури як авторських творчих рефлексій на події. За деякими оцінками, у перші два роки війни (2022-2023) з'явилося близько 300 видань, присвячених даній темі [1]. У цьому масиві можемо говорити про різні стилі та жанри творів, у тому числі про вихід на чільні позиції таких нетипових для мирних часів літературного репортажу, щоденника, есею-сповіді. Але якщо роз-

глядати усю літературу, в тому числі ту, що з'являється також на сторінках часописів й у віртуальній реальності соціальних мереж, то інтуїтивно відчувається перевага віршованих форм та жанрів. Серед них виділяються твори, написані поетами, що досвідчили важкі часи воєнних загроз та трагедій через участь в Силах оборони України.

Теоретичною основою розвідки стали дослідження Ярослава Поліщука «ARS MASACRAE, або Про те, чи є поезія на війні», «Реактивність літератури», Тараса Пастуха «До нового канону української поезії». Вони належать до перших спроб осмислити феномен віршованого слова, яке народжується у часи воєнного випробування. Використано також роздуми митців Артема Чеха, Катерини Калитко, Галини Крук, Сергія Жадана, які становлять літературознавчий інтерес для пошуку поетичних кодів герменевтичного аналізу творів. **Метою** дослідження є виявити особливості поетичного голосу авторів, котрі безпосередньо пережили досвід війни.

Об'єкт дослідження – вірші авторів-ветеранів російсько-української війни.

Предмет дослідження – особливі художні прийоми створення образності у ветеранських поезіях.

Звідси можемо окреслити першочергові завдання роботи: розглянути поетичні твори авторів-ветеранів; проаналізувати прийоми образотворення, які сфокусовані довкола художнього руйнування світу.

Для досягнення мети використано такі методи дослідження, як герменевтичний, семантичний, метод інтерпретаційного аналізу і синтезу.

Новизна дослідження полягає у спробі вперше окреслити аналіз поетичного світу авторів-ветеранів Максима Кривцова, Ігоря Мітрова, Ярини Черногуз, Павла Коробчука, Сергія Рубніковича через розгляд особливостей його образотворення та використаних художніх прийомів.

Виклад основного матеріалу. Що таке поезія у час війни? Насамперед, це – швидкий творчий відгук на все жаске та трагічне, з одного боку, і стоїчне та мужнє, з іншого боку, що вихоплюється назовні у часи лихоліття та подвигів. Ігор Калинець наголошував на тематичній підоснові віршів, що вони «мають віддзеркалювати час, у який творяться» [15]. І при цьому поезія покликана створювати неповторну метафорику, глибокі образи, ритміку звуків та ідей, а поза цими формальними конструктами проростає також дещо інше: глибше і присутніше. Поетка Ія Ківа назвала цей пласт віршів епохи сучасних викликів та тривог простором спільного, «де ми обмінюємося емоціями та проживанням війни як загрожена спільнота» [12]. Тут напрошується долучити Шевченкове пояснення цієї нашої спільноти – мертвих, і живих, і ненароджених – щоб вивершити крайню важливість та роль поезії у час війни не лише об'єднувати та надихати на змагання за наше політичне майбутнє, національну пам'ять та ідентичність, але й творити певний захист та оберіг.

Серед віршів на воєнну тематику дещо осібно знаходяться твори ветеранів-комбатантів. Можемо говорити про декілька причин такої окремішності. Однією з них є вміння авторів, що є чи були військовими, відчувати різного роду несправжність та фальш, вилуцуючи їх із висловленого. Лауреатка Шевченківської премії Катерина Калитко зауважує, що митцям вкрай важливо пильно ставитися до підбору слів, адже вони можуть виявитися останніми. Скажімо, поети-ветерани Юрій Руф, Борис Гуменюк та Максим Кривцов загинули у боях, тому всі їхні вірші вже є останніми, відповідно містять особливий вид правди та є носіями особливих цінностей. Калитко, продовжуючи розмірковування, виводить своєрідну *ars poetica* для сучасної літератури воєнного часу: «Критично важливим є бути максимально чесними у всьому, що ми робимо. Зараз все дуже-дуже тонко, і зникла ця дистанція між біографією та тим, що людина робить, пише, творить в найширшому сенсі. Не сприймається окремо життєва історія, а окремо корпус текстів. І дуже відчувається фальш. Коли життєва історія не співпадає із тим, що ти ретранслюєш насправді. Неможливо зараз говорити інакше, ніж максимально чесно» [4]. Цей етичний імператив може легко стати базовим принципом прочитання авторів-ветеранів як тих, котрі пишуть літературу на власній шкірі, у кого, якщо використовувати лексику Хвильового, «мислі – до неможливості натягнутий дріт». Досвід проживання на межі життя та реальної смерті, постійних загроз, каліцтв, поранень та втрат впливає на вибір засобів художнього світотворення, формує своєрідний психологічний простір поезії, яка з цих межових станів народжується. Літературознавець Ярослав Поліщук намагається знайти рецепт «нефальшивості» та «справжності» таких травматичних художніх площин, акцентуючи: «Потрібно щось більше, аби глибоко відчуті отой властивий нерв, без якого вірші про війну – то лише порожня тріскотня чи псевдосентиментальна риторика...» [14, с. 5]. Ветерани як ніхто наближені до того, щоб по-особливому, без пафосу, максимально оголено оповідали читачам історії та емоції воєнного часу.

Письменник Артем Чех, який має за плечима досвід участі в АТО, а також у повномасштабній російсько-українській війні, згадуючи її початок, пише: «Два місяці я просидів у кріслі з приглушеним світлом, з келихом вина. І ці два місяці – січень-лютий 2022 року. Насправді я дуже боявся, що це все поламається. І воно поламалося» [7]. Зафіксуємо для себе цю метафору «поламалося» про руйнування такого уже далекого мирного світу для мільйонів українців. З нею перегукуються слова поетки Галини Крук: «Ця війна вбиває нас усіх, кожного по-своєму, хоча зовні ми можемо здаватися цілими й неушкодженими» [8, с. 483]. Нам залишається лише позірна цілісність, а все справжнє, на жаль, глибоко поранене та скалічене, поламане, залишається під сподом, на берегах душі. Про абсолютну деструкцію, що її несе війна, про розкомплекту-

вання цілого, обрив часових, комунікаційних ниток деталізує і Сергій Жадан в есе «Хай це буде текст не про війну» [3]. Макросвіт навколо і мікросвіти людських душ уражені, деформовані, виглядають радше як калейдоскоп частинок, зшиті клапті минулої єдності. І у такий спосіб вони часто з'являються у художніх просторах, зокрема, ветеранських поезій, стають певним мистецьким засобом для увиразнення ідейного, образного чи емоційного тла.

Фрагментована душа бійців супроти холоду і байдужості тилу – так можна описати опозицію образності у поезії ветерана Максима Кривцова (загинув у січні 2024 року) «Вітаємо всіх на найжахливішому ток-шоу». В центрі твору – три герої: Андрій «Вогонь», Сергій «Темрява», Коля «Сновидіння». Історія кожного з них передана через певні художні деталі портретів та психостанів. Лише Андрій «Вогонь» вийшов із бою, зазнавши фізичних ушкоджень (*«тепер він чекає на протезування лівої ноги»*) [6, с. 34]). Натомість для Сергія «Темряви», Колі «Сновидіння», здавалося б, жодних зовнішніх видимих тілесних змін не відбулося. Їх трьох запрошують на ток-шоу, щоб вислухати про унікальні досвід та емоції. І тут Кривцов у процесі розгортання оповіді готується викрити підступну пастку. Це шоу – не для того, щоб почути про бійців та їхні травми, а щоб отримати гарну медіа-картинку, експлуатувати їхні історії. І тільки. Можемо припустити, що в основу композиції твору ліг принцип «кліпового мислення» [2, с. 62]: потрібно швидко змінювати картинки, образи, розповіді.

Читачам-глядачам згодовується щоразу нова порція емоцій, аби лише втримати їхню увагу. А поряд з цим діалогічний за задумом жанр ток-шоу трансформується у перелік монологів, який і викриває страшну для ветеранів правду: вони залишаються наодинці з власними фобіями, травмами, з пережитим досвідом, з перспективою майбутнього. Немає людини як цілісності, як єдності, натомість з'являються поодинокі психоемоційні відламки. Андрій про себе говорить: *«Ніхто я і дім мій – спустошення»* [6, с. 34]. Сергій мислить себе в психоаналітичних категоріях жаского марення – *«Це сон, це просто сон, як мені вийти звідси?»* [6, с. 35]. Микола не бачить свого подальшого майбуття, натомість живе у світі останнього бою, в ході якого лише він один і вижив – *«Я поїхав би в минуле –/ відмовити/ хлопців їти/ в ту посадку»* [6, с. 35]. Максим Кривцов додатково використовує у поезії обрамлення – *«плескайте в долоньки, поки вони у вас є/ тупотіть ніжками, поки вони у вас є»* [6, с. 34]. І це зовсім не гротескна гра для підсилення художнього ефекту, а реальна засторога від автора, котрий прожив смерть і всі близькі до неї стани на власному досвіді.

Усі три герої твору і те, як їх бачить медійний тил, розгортаються в образ глибоко травмованих захисників цього ж тилу, які віддали все і навіть більше, натомість отримали байдужість, відсутність емпатії. Не-

дарма рекламною паузою в ток-шоу звучать заклики: «*Купуйте також мікстуру «Байдужість»/ і льодяники «Втомився»*» [6, с. 36]. Галина Крук цей надламаний світ ветеранів пояснює дуже простим і влучним зауваженням: «Війна прокладає прірву між тими, хто її досвідчив, і тими, хто перебуває від неї на відстані» [8, с. 482].

Буквально фізіологічне руйнування людини із відповідними деталями та стилістикою пульсує у поезії Ігоря Мітрова (служить в ДШВ) «*р у к и н о г и й с т в о л и*». Епітет «закривавлений» поступово заливає увесь світ довкола, витісняючи усі інші барви та можливі відтінки, не залишає місця жодній із можливих альтернатив. Натуралістичні описи – «*каска з рештками голів усередині/ шматки пацанів засипані піском/ закривавлені пазли людей*» [10] – передають буденну для бійців переднього краю картинку, яка проте епатує невідготовленого читача. Але для середовища «своїх» нічого не потрібно пояснювати, адже достатньо просто проговорювати те, що є насправді. Артем Чех не дарма наголошує: «Війна – це не браві солдати, які повернулися з фронту, і тепер ходять у напрасованих галіфе. Ні, це не так працює. Це біль, сморід і все, що супутнє війні» [7].

Читаючи Мітрова, можемо відчуватися ніби препаруємо по живому усе, що нас оточує, хоча у дійсності за цими словами стоїть буденний досвід війни. І поруч з цим, виявляється, є щось насправді страшніше за саму смерть, бо в невідомість від автора звучить молитовно – «*тільки б/ не катували*» [10]. Надалі Ігор Мітров у поезії доводить оповідь до розв'язки, щоб деконструювати усе звичне, давно минуле, позбавлене у цих умовах справжності: «*закривавлений світ розсипається/ як керамічна бронеплита/ від калібру дванадцять і сім*» [10]. І ми, рухаючись в потоці оповіді-жаху, вже не дивуємося цій внутрішній руйнівній художній логіці, бо іншого сценарію годі уявити.

«*До кінця лютого, що триватиме цілі роки,/ ми так і не дізнаємося точної відповіді/ як жити з дотиками загиблих на твоєму тілі*» [16] – військовий медик Ярина Черногуз піднімає проблему про життя поза межею життя. Це своєрідний реквієм-прощання з тими побратимами, тіла яких не вдалося винести із поля бою. І з цим доводиться існувати та лише поповнювати такий список травм і втрат. Оце «*жити з дотиками загиблих на твоєму тілі*» вводить нас у момент особливої близькості. Ця деталь неабияк поглиблює крихкі емоції. Здається, схожа загибель побратимів людину роздвоює аж так, що вона втрачає частинку себе. Втрачає настільки безнадійно, що до попереднього стану може вже ніколи не повернутися. Причиною цьому є хтось третій, котрий свавільно руйнує інтимний зв'язок двох людей, входить між ними. Ярослав Поліщук резонно зауважує про «*близькість смерті, що блукає десь на цілком інтимній відстані*» [13, с. 111]. І від цього на війні годі сховатися.

В поезії Ярини Черногуз «[залишене в окупації. 3]» дуже багато гострих запитань, здається, далеко більше, як самої поезії. Вони пульсують серцевим ритмом, нагромаджуються у спресовану чорну діру, яка загрожує втягнути все довкола, не залишивши за біблейською міркою каменя на камені. І, що є найгіршим, озвучені запитання не мають досконалих відповідей. Зрештою нема тих, хто може такі відповіді знайти, а без них світ втрачає свою цілісність та визначеність: *«що бачили залишені очі залишених у бою на окупованих землях?»*, *«хто зведе над останніми поглядами в небо кургани?»*, *«як жити з привітаннями та звертаннями до тебе, полеглих і залишених на полі бою?»* [16]. Ярина Черногуз намагається знайти якусь формулу, що пояснить, принаймні для неї, нову етику світобудови. Вона, можливо, не є досконалою, але у цьому випадку, здається, працює, бо дозволяє продовжувати життя навіть за його відсутності: *«тіла нізащо не відпускають тіла/ живі помирають разом з мертвими/ полегли в бою довго не помирають»* [16].

Нацгвардієць Павло Коробчук загострює тему смерті, описуючи трагедію загибелі на війні дітей. Він розщеплює у творі «бігають майданчиком дитячі тіні» дійсність на традиційні два світи: реальний та позаземний. Хоча, можемо припустити, важко достовірно визначити, котрий з них є більш справжнім. Такий прийом дозволяє синтезувати найтонші больові відчуття від загибелі, втрати. У поета *«бігають майданчиком дитячі тіні/ без тіл/ без тіл/ вибухи розділили їхні маленькі душі/ навпіл/ навпіл»* [5], тож вдавана дитяча присутність замість заспокоювати, лише розвертає прірву емоційної важкості, пекельного нелюдського страждання та незворотності того, що сталося.

Перехід із одного світу в інший на вигляд легкий і непомітний, що лише акцентує на тому, що всі ці смерті продовжуватимуться, і жодна сила не може цьому запобігти: *«ти напевно новенький долучайся/ до нас/ до нас/ ми всі такі самі у кожного був свій/ фугас/ фугас»* [5]. Світ без дітей не має майбутнього – ця зашорена істина виявляє у поезії Павла Коробчука свою простоту, а через це, водночас, вразливу і тонку грань людського, яку проте вже давно перейдено. Тому художню оповідь поезії завершує апокаліптична картина, що за експресією наближається до кадрів зруйнованого атомним вибухом світу у культовій стрічці «Термінатор 2», – *«я стою серед майданчика на останній/ строфі/ строфі/ й бачу як без вітру гойдалка хитається/ і скрипить/ і скрипить»* [5]. Дитяча гойдалка без, власне, самих дітей довершує метафору понівеченої війною дійсності, котра позбавлена усіляких перспектив.

Образ бузьків, який дуже близький до світу дітей, використовує поет-військовий Сергій Рубнікович. Його твір «Гніздо» працює з архетипом хати, рідного дому, але при цьому він перебуває у мілітаристичному оточенні, що впливає на особливості його формування: понівечена домівка – понівечений світ. У такий спосіб художній простір поезії Руб-

ніковича змальовує воєнну дійсність – «бузьки в гнізді/ на стовпі/ що повис похилившись/ на своїх проводах/ де дорога минає/ вирву від кабу/ що мов слід від метафори/ у розповідному верлібрі» [9]. Деталь натягнутих дротів, як найвищої точки напруги, як єдине, що ще тримає вчорашніх нас від остаточного падіння, зникнення і забуття. Усі об'єкти в цьому пейзажі давно втратили єдність, неподільність, адже війна поступово руйнує світ як із середини, так і ззовні.

Тому авторові залишається фіксувати «і погризену кістку вулиці/ і брудні недопалки хат/ і жаскі зіниці підвалів» [9] – метафорика Рубніковича ще ніби допускає присутність життя, хоча залишає максимальну непевність, чи живі саме люди. Знелюднення поступово стирає навіть імена, тобто війна несе пряму загрозу пам'яті. Тому описане в поезії село не просто розчиняється, нівелюється, входить у землю, воно позбувається назви – «від села не залишилось вже навіть назви/ і останній пікап ледь проскочив/ під стовпом що повис на дротах» [9]. Тож історія отримує зворотній напрям розвитку, люди, що колись освоювали і заселяли ці землі, вимушені під натиском інfernального зла їх тепер покидати, залишаючи пустки і лелечі гнізда. І все ж Сергій Рубнікович дає шанс цьому простору на реінкарнацію, на відновлення, на повернення на лелечих крилах – «але ж ти все одно сюди повернешся/ контужений наглухо/ клацаєш дзьобом на кожен/ помах руки/ незрозуміло кого» [9].

Висновки. Поезія авторів-ветеранів створює простір без пафосу та фальші. Ця художня етика є особливою у мистецькому світі творчих особистостей, котрі на власні очі бачили усі великі та малі трагедії війни. Серед доволі поширеного прийому, котрий передає об'єктивні руйнування, нівеляцію та знищення внаслідок військових дій, є деструкція створюваних образів. Світ розпадається на частини і жодна сила вже не може відновити попередню єдність. І саме тому у творах Максима Кривцова, Ігоря Мітрова, Ярини Черногуз, Павла Коробчука, Сергія Рубніковича ті, хто позірно вціліли під вибухами, пострілами та іншими загрозами, зовсім не означає, що залишилися цілісними.

Література

1. Белімова Т. Література і війна | Код нації. Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=t1WAVhyrjnU>.
2. Гансен А. Інстамозок. Як екранна залежність призводить до стресів і депресії. Київ : Наш Формат, 2022. 200 с.
3. Жадан С. Хай це буде текст не про війну. *Читомо*. Режим доступу: <https://chytomo.com/serhij-zhadan-khaj-tse-bude-tekst-ne-pro-vijnu/>
4. Калитко К. Катерина Калитко: поезія та війна, справжність, історія. Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=yvauXU4IHic&t=2286s>

5. Коробчук П. «бігають майданчиком дитячі тіні...» | Марія Гончар. Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=R19sKyGsz-0>
6. Кривцов, М. Вірші з бійниці. Київ : Наш Формат, 2024. 192 с.
7. Кригель М. Точка біль. Артем Чех про свою і чужу війну, сигари з-під Бахмута і три сумки «пикселя». *Українська правда*. Режим доступу: <https://www.prawda.com.ua/articles/2024/08/25/7471636/>
8. Крук Г. Шкода, що поезія не вбиває. *Поміж сирен. Нові вірші війни*. Харків : Vivat, 2023. С. 481-484
9. Кушнірчук Н. Поет-військовий Сергій Рубнікович: Бути корисним — необхідність нашого часу. *Читомо*. Режим доступу: <https://chytomo.com/poet-vijskovyj-serhij-rubnikovych-but-y-korysnym-neobkhdnist-nashoho-chasu/>
10. Мітров І. руки ноги й стволи. Режим доступу: https://www.facebook.com/garrystarlight/posts/pfbid0KmBDP3wD6EnQfB4f78rdwy2hFtSwUDBqrR2fSYGu3EtJP7XAq8b5pKWpVt4aewNl?locale=uk_UA
11. Пастух Т. До нового канону української поезії. *Zbruc*. Режим доступу: <https://zbruc.eu/node/117641>
12. «Поезія під час війни повертає нам чутливість до життя», – розмова з поеткою Ією Ківою. Режим доступу: <https://dyvys.info/2025/06/21/intervyu-z-poetkoyu-iyeyu-kivoyu/>
13. Поліщук Я. Реактивність літератури. Київ : Академвидав, 2016. 192 с.
14. Поліщук Я. Ars Masacrae, або Про те, чи є поезія на війні. *Слово і Час*. №7. 2016. С. 3-11.
15. Терен Т. Ігор Калинець: «Для мене поезія мала бути загадкою, яку слід відгадати, розшифрувати». *Історична правда*. Режим доступу: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2025/06/28/165108/>
16. Черногуз Я. [залишене в окупації. 3]. Стань з кривавої краплі коралом: 11 нових віршів війни. *Читомо*. Режим доступу: <https://chytomo.com/stan-z-kryvavoi-krapli-koralom-11-novykh-virshiv-vijny>

**CREATING AN ARTISTIC IMAGE IN THE POETRY
OF VETERANS OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR:
THE TECHNIQUE OF DESTRUCTION**

Mykhailo Senkiv

Vasyl Stefanyk Carpathian National University

76015, Ivano-Frankivsk, Shevchenko St., 57

e-mail: mykhailo.senkiv.25@cnu.edu.ua

King Danylo University

76018, Ivano-Frankivsk, Yevhena Konovaltsia St., 35

e-mail: mykhaylo.senkiv@ukd.edu.ua

This article is devoted to understanding the phenomenon of Ukrainian poetry that emerged during Russia's full-scale war against Ukraine. The author focuses on the appearance of several hundred publications related to the theme of war. Poetry occupies a special place among these publications as the fastest and most emotional form of reflection on dramatic events. Poetry in wartime emerges as a space for collective experience, a place for preserving pain, memory, stoic endurance, and spiritual resistance.

The study focuses on a special layer of war poetry — the works of veterans and military personnel who were not only witnesses but also active participants in the fighting. Their texts are distinguished by a high level of expression, emotional nakedness, honesty, and the absence of artistic pathos. Such poets transfer their own physical, psychological, and moral traumas into their poems, creating a new ethic of writing in which authenticity, documentary evidence, and inner truth become key criteria.

The works of authors such as Maksym Kryvtsov, Ihor Mitrov, Yaryna Chornoguz, Pavlo Korobchuk, and Serhiy Rubnikovych are examined, whose texts raise painful themes of loss, death, post-traumatic experiences, and the devaluation of combat experience by the home front.

Keywords: *poetry, veteran authors, destruction, voice of trauma, artistic technique.*